

Arap Dili

Dr. Mustafa AYDIN*

Öz

Arapça Sâmi diller ailesindedir. Bu dil ailesinin de eski Mısır dilini de içine alan bir Hâmî- Sâmi köke bağlı olduğu düşünülmektedir.

Arap dili, Sami dil ailesinin batı kolu güney bölümünün kuzey grubuna mensup olup doğu koluna mensup diğer Sami dillerinden (*Akadca- Asur - Babil*) ayrıldığı bazı özellikleri vardır.

Bu makalede Sâmi diller arasında çok önemli bir yere sahip olan ve Kur'ân'ın dili olması özelliğiyle günümüze kadar da gelişerek varlığını sürdüren Arap dili kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Arapçayı, hem diğer dillerden ve hem de mensubu olduğu dil grubundan ayıran başlıca özelliklerin bahsedilmiştir. Bunun için Arap dilinin oluşumu, Arap yazı sistemi açıklanmış ve bu arada Arap yazı sisteminin oluşmasının en önemli teşvik unsuru olma özelliği taşıyan Arap şiirine de değinilmiştir. Devamında da Arapçanın başlıca kalıpları, Arapçaya özgü vurgu hususiyetleri, Arap dilinin yapısında mevcut gelişme yolları hakkında bilgi verilmiştir. Arap lehçeleri, Arap dilinin yayıldığı sahalar, Arapçadaki yabancı sözcükler, Arapçalaştırma (ta'rîb) konuları da bir makale çerçevesinde ele alınarak bu münasebetle Türkçeden Arapçaya giren bazı sözcüklerden de örnekler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sâmi dilleri, Arap dili, Arap yazısı, Arap lehçeleri, Arapçalaştırma (ta'rîb), İştikâk, Naht...

---

* İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Arabic Language

Abstract

The Arabic language belongs to the Semitic language family. It is thought that this language family has its origins in a Hamitic-Semitic root which includes the ancient Egyptian language.

The Arabic language belongs to the northern group of the southern part of the western section of the Semitic language family and has some characteristics that distinguish it from the other Semitic languages of the eastern section (*Akkadian-Assyrian-Babylonian*).

In this article, the Arabic language, which has a very important place among the Semitic languages and continues its existence as it progresses to nowadays with the feature of being the language of Koran, is tried to be introduced briefly. In this context, the main features that distinguish the Arabic language from other languages and its language group are mentioned. For this purpose, the formation of Arabic language and the Arabic writing system are explained while the Arab poetry, which is the most important incentive element for the formation of the Arabic writing system, is specified. Information regarding the main forms of Arabic, the special emphasis peculiar to Arabic, and the current ways of development in the structure of the Arabic language are given further in this article. The Arabic dialects, the fields where Arabic has been spreading, the foreign words in Arabic, making Arabic (*ta'rib*) topics are also covered in this article and some examples are given from the Turkish words that entered the Arabic language in this connection.

Keywords: Semitic languages, the Arabic language, the Arabic writing, the Arabic dialectics, Making Arabic (*ta'rib*), Etymology, Naht...

ARAP DİLİ

A. Sami Dilleri ve Arapça

Arapça Sâmi diller ailesindedir. Bu dil ailesinin eski Mısır dilini de içine alan bir Hâmî- Sâmi köke bağlı olduğu düşünülmektedir. Sâmi diller doğu (Bâbil ve Âsur dillerinin bağlı olduğu Akadca) ve batı (Fenike, Nebâti ve İbrânî dillerini içine alan Ken'ânî diller ile Âramî dilinin yer aldığı kuzey - batı grubu ile eski ve yeni lehçeleriyle Habeşçe, güney ve kuzey - batı Arapçasının teşkil ettiği güney- batı Sâmi diller grubu) olmak üzere iki büyük kola ayrılır.¹

Arap dili, Sami dil ailesinin batı kolu güney bölümünün kuzey grubundan bir dildir. Mensubu olduğu diğer Sami dillerinin doğu kolu (Akadca - Asur- Babil)' ndan ayrıldığı bazı özellikleri vardır ve başlıcaları şunlardır.

1. Doğuda, Sâmicedeki gırtlak fonemlerinin çoğu, konson olarak (y) fonemi (*sesbirimi*) bile kaybolmuş, Arapçada ise çok iyi muhafaza edilmiştir. Örneğin, Akadcadaki “irub” sözcüğü, Arapçada “yağrubu” (= gurub) şeklinde kullanılmaktadır.

2. Doğuda (Akadcada) praesens (*şimdiki zaman*) ve praeteritum (*geçmiş zaman*)' dan başka, fiilin affirmatif (= sonekle) yapılı, devam gösteren ve “permansif” denilen özel bir zamanı vardır. Buna karşılık Arapçada yalnız, affirmatif yapılı “bitmiş zaman” (mazi, perfectum) ile praeformatif – affirmatif yapılı “bitmemiş zaman” (muzari, imperfectum) çeşitleri vardır.

Batı kolu içinde Arapça, kuzey bölümü (Kenânî ve Âramî) dillerinden de şu niteliklerle ayrılır.

1. Kuzey bölümüne bakarak Arapçanın konson sistemi, hele gırtlak ve dişler arası fonemleri çok zengindir. Sâmicenin vokal dolgunluğu muhafaza edilmiştir; Ana Sâmicenin (p) fonemi Arapçada (f) olmuştur. Mesela, “burun” anlamındaki Akadcadaki “appu” İbranicede “ap” Arapçada ise “anfu” şeklinde kullanılmaktadır.

2. Arapçada bulunan üç halli isim çekimi (Akadcada da olduğu gibi: nominatif (*yalın*), genitif (*tamlayan durumu*), akkusatif (*ismin i hali*); yalnız, Akadcada bu haller “mimasyon” la (*umum, umim ve umam*, gibi), Arapçada ise “nunasyon” (*tenvîn*) la: *yawmun, yawmin, yawman*, gibi)

¹ Nihad M. Çetin, Arabistan, Küçük Türk- İslam Ansiklopedisi, 1/ 134, İstanbul 1978

yapılır. İç değişimle yapılan çoğul (cem-i mükesser: şey= eşyâ; kitab= kütüb) şekli, fiilin de subjunktif (*dilek*) kipi, kuzeydekilerde yoktur.

Arapçanın mensup olduğu Batı Sâmice'nin Güney bölümünün sınırları tarihi olarak, Şam dolaylarından başlar, bütün Arap Yarımadası'nı çevreler ve Habeşistan'a taşar. Bu güney bölümündeki diller, kuzey ve güney olmak üzere iki gruba ayrılır. Güney grubu, Himyeri ve Habeş dil gruplarını içine alır. Kuzey grubuna ise Arapça denir.²

Arapçanın en yakın akrabalarına, yani yukarıda anılan Ön -Arap grubuna gelince, burada da Kuzey Hicaz'ın Teyma, al-Hicra (*Medâin Salih*), ve el-'Ola (*Dedân*) vahalarından Şam dolaylarına kadar uzanan bir alanda, Güney Arap (Himyeri) yazısına benzeyen alfabelerle yazılı binlerce yazıt bırakmış olan Lihyân, Semûd ve Safâ dillerini görmekteyiz. Bu dillerin mensup olduğu Ön-Arap zümresini asıl Arapça'dan ayıran başlıca fark, Arapça'daki al-Harf-i tarifine (..ال) karşılık bu dillerde *ba/ban-* şeklinin, Ayrıca Arapça'daki munfa'il (مُنْفَعِل) kalıbına karşılık bu dillerde nif'al (نِفْعَل) kalıbının kullanılmasıdır.³

B. Arapçanın Oluşumu

İslam şecereci ve tarihçileri bütün Arap halklarını iki büyük gruba ayırırlar:

1. Güney kolu olan Kahtânî, ki eski Yemen (Me'in ve Seba') halkını içine aldığı gibi, daha kuzeyde el-Yemâme, Necd, Hicaz, Şammar ve Arabistan'ın Suriye ve Irak sınırına yakın bölgelerde oturanları da kapsar.
2. Ağırlık merkezi kuzeyde olan İsmâ'ilî kolu ki Kuzey Arapçasını konuşur ve Benû Tamîm, Banû Kays, Asad ve Kinâne (*Hız. Peygamber'in mensup olduğu Mekkeli Kureyş kabilesi de bunlardandır.*) gibi bölümlere ayrılır.

Bu sınıflamanın dilcileri ilgilendiren tarafı, Arap tarihçilerin Güney kolundan diye gösterdikleri bazı oymakların Kuzeye doğru göç etmiş olması ve İslamiyet'ten evvel Güney Arap Alfabeti tipinde bir yazıyla yazılan fakat dil bakımından kuzey grubundan olan diyalektler kullanılmasıdır. Lihyân, Semûd ve Safâ yazılarının Himyerî asıllı olması bunu gösterir.⁴

² Sami Dilleri ve Arapça, Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, 3/ 228.

³ Bkz., aynı eser, 3/ 229

⁴ Bkz., aynı eser, gösterilen yer.

Kuzey Hicaz'daki vahaların aynı zamanda Aramî diyalektlerin güney sınırı da olması ve Arap dilinin ilk yazılı anıtlarının Arâmî (Nabatî) alfabetiyle zapt edilmiş bulunması, Arap dilinin oluşumunda Arâmca'nın da payı olması ihtimalini hatıra getirir ki, dil araştırmacıları bunu doğrulamıştır.⁵ İran ve Roma devirlerinde, Hicaz- Suriye sınırında, Arâmîlerle çevrilmiş olan bazı Arap toplulukları, mesela Nabâtîler, Aramileşmiş; komşu Aramî diller de biri eski öbürü yeni tabakaya ait olmak üzere Arapça'ya bir çok kültür - din, küçük sanatlar, tarım v.b. kelimeleri vermiştir.⁶ Bundan başka Arap Yarımadası'ndaki Yahudi ve Hıristiyanlar da kendi dinlerini yaymak için çaba gösteriyorlardı. Puta tapıcılığın bulunduğu yarımada ayrıca, Sabîlik de görülmekteydi. Bunlardan başka Mecusilik taraftarları da bulunmaktaydı. Bu ortam içerisinde Arapça'ya bazı yabancı dinsel sözlükler de girmiştir.⁷

C. Arap Yazı Sistemi

M.S. 328 yılında yazıldığı tahmin edilen ve Şam şehrinin güneydoğusundaki eski Safâ bölgesinin güneyine düşen en- Namârâ mevkiinden çıkan bir mezar taşı yazıtı, Arap dilinin Nebâtî harflerle zapt edilmiş en eski yazılı anıtıdır. Arap adı ilk defa bu yazıtta geçmektedir. Arap yazısıyla zapt edilmiş en eski Arapça yazıt ise M.S. 512 yılına ait olup Halep şehrinin güneydoğusundaki Zebed'den çıkmıştır. Üç dilde (Süryânî, Yunan, Arap) yazılı bir Hıristiyan yazıtının en kısa ve en son kısmını temsil eden ve bir takım özel adları içine alan bir satırlık bu Arapça metin, "*bism-al-ilâh*" formülüyle başlamaktadır. Bundan sonra gelen ve Şam'ın güneydoğusundaki Harrân'dan çıkmış olan birkaç kelimelik yazıt, Arapça ve Yunanca olmak üzere iki dilde olup M.S. 568 yılında yazılmış ve Talemô oğlu Şarahâl'e aittir. 1905'te Suriye'nin Ummü'l-Cimâl mevkiinden çıkarılan ve Benû 'Amr kabilesinden 'Ubayda oğlu 'Ulayh'a ait kısa yazıt da M.S. VI yüzyıldan kalmadır. Bunlar, Arap diline ait en eski yazıtlardır. İslam devrinin en eski yazıları ise 652 yılına ait olup sikke ve papirüsler üzerine yazılıdır.⁸

Arapça İslamiyet'ten evvel taş anıtlar üzerinde pek az yazıt bırakmışsa da⁹ bu dilde şiir çok gelişmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Arap dilinin en eski

⁵ Arapça'nın Oluşumu, Türk Ansiklopedisi, 3/ 229.

⁶ Bkz., a.g.e., 3/ 230- 231

⁷ Koçak İnci, Arapça'nın Gelişme Yolları, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, s. III-IV

⁸ Türk Ansiklopedisi, 3/ 231

⁹ İslam devrinden kalan Arap yazsının en eski abideleri için bkz., B. Moritz, Arap Yazısı, İslam Ansiklopedisi, 1/ 500

edebî örnekleri Cahiliye devri şiirlerinde mevcuttur. En eski edebî Arapça da, merkezi Arabistan'ın doğu kısmında gelişmiştir.¹⁰

Arap yazı sistemi, İslamiyet'ten önce hatta Hicret'ten sonra en az bir buçuk asırlık bir devrede bile ancak hafızaya yardımcı olabilecek bir vaziyette idi. İslamiyet'in doğuşu ile Arap Yarımadası'nda çok önemli gelişmeler olmuştur. Hicâz'da yaşayan Arapların İslamiyet'ten önce yazıya yabancı olmalarının sebebi, göçebe bir hayat yaşamalarına bağlanabilir. Bununla beraber, İslamiyet'in ilk zamanlarında yazıyı bilenler de bulunmaktaydı. İslamiyet'i öğrenebilmeleri için Kur'an'ın yazılmasına gerek duyulduğundan Peygamber tarafından yazı teşvik edilmiştir.¹¹ Bazı harflerin noktalanması ve yazının harekelenmesi hususundaki ilk gelişmeler bir tarafa, yazı halen mevcut olan sistemin esaslarını hicri II. nci asrın ortalarında kazanmış olmalıdır.¹²

Ç. Arapçanın Vurgu Hususiyetleri:

Klasik Arapçayı vurgulama Mısır ve Suriye âlimlerinin bu dili telaffuz şekillerine göredir. Bunlar ise, bu hususta kendi mahalli şivelerinden müteessir olmuşlardır. Tarihen tespit edilebilen en eski vurgu mertebesi, hemen umimiyetle, edebî Arapça şekillerinde olduğu gibi sondan önceki hecedir.

Kelimelere ek ve teşkil unsurları ilave edildiği zaman vurgunun yeri değişmemekte, ekleri almadan önceki halini muhafaza etmektedir. *Fârraghâ*: “onu tefrik et”, *Kâtalt*: “cenk ettim” örneklerinde olduğu gibi ayrıca bazı bölgelerde müenneslik ekinin vurgulandığı da görülmektedir.¹³

D. Arapçanın Ekleri ve Kalıpları

Arapça bükünlü dil grubundandır. Bükünlü dil grubunda kelime kökü altüst olur. Kelimeler; önüne, içine ve sonuna çekim ve yapım ekleri alırlar.

Arapça'nın konson (*ünsüz*) sistemi (ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش،) (ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، هـ، و، ي) den oluşmaktadır. Vokal (*ünlü*) sistemi de a,ā (ا،آ) - i,î (ي،ي) - u,û (و،و) 'dan meydana gelmiştir.¹⁴

¹⁰ Türk Ansiklopedisi, 3/ 231

¹¹ Koçak İnci, Arapça'nın Gelişme Yolları, s. 8

¹² Çetin Nihad M., Eski Arap Şiiri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s.25

¹³ Vurgu hususiyetleri ve değişik örnekleri hakkında fazla bilgi için bkz., Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, İslam Ansiklopedisi, 1/517-518.

¹⁴ Arapça'nın Kalıpları, Türk Ansiklopedisi, 3/ 232

Bazı harflerin telaffuzları bölgelerde değişiklik arz etmektedir. Örneğin, (c: ج) harfinin Mısır'da (g), şin (ş) harfinin Tunus ve Kuzey Afrika'da s, ta (t) harfinin Arabistan yarımadasında özellikle güneyinde (d) şeklinde telaffuz edilmesi gibi. Ayrıca normal ses kıymetleri, muhtelif tesirler sebebi ile özellikle aynı kelime içindeki veya yan yana olan kelimelerdeki seslerin bir araya gelmesi ile muhtelif değişikliklere uğramaktadır.¹⁵ Örneğin Tunus'ta *nr-rr* 'h-hh vs. olması gibi. *ā, i, ū* sait (*sesli*) harflerin vokal ahenkleri de bölgelere göre farklıdır. Şariba (شَرِبَا) "içti" mazi fiilinin Suriye ve Mısır'da *şirib* şeklinde telaffuz edilmesi yanı sıra Doğu'da da sait (*sesli*) harflerin vurgu tesiri ile uzatıldığı gözlenmektedir. Kum(قُمْ) "kalk" emir fiilinin kūm(قَوْمٌ) şeklinde uzatılması gibi.-

Klasik Arapçada isim ve sıfatlar belirsiz olduğu zaman *-un* sonekini alır. *Şamsun* "Güneş" gibi. Harf-i tarif "belirlilik eki" al (ال) -dır. İsmın başına eklenir. Al - Baytu (الْبَيْتُ) "belli bir ev" gibi. Eril ve dişil olmak üzere iki gramatikal cins vardır. Dişil kelimelerin çoğu – atun (أْت) sonekiyle biter. İbnatun (ابْنَةُ) "Kız evlat" gibi.

Sayı adetleri tekil (müfred) malikun (مَلِكٌ) "kral", ikil (tesniye) malikān (مَلِكَان) "iki kral" ve çoğul (cem-i) malikūn (مَلِكُون)/ mulūk (مُلُوكٌ) "krallar" olmak üzere üç türdür. Sıfat ait olduğu isimle cins ve adet bakımından uyuşur.¹⁶ Çoğul, sonikle ve iç vokal değişimi ile yapılır. Sonikle yapılan çoğullarda eril kelimeler için –una(أُون..) örnek, malikūna(مَلِكُون) "krallar", dişil kelimeler içinse –atun(أَت..) örnek, malikātūn (مَلِكَات) "kraliçeler" örneklerinde olduğu gibi. İç vokal değişimi ile yapılan çoğullar ise 31 kalıp üzerinde yapılmaktadır. Fâ'ilun (فَاعِل) veznindeki sahibun (arkadaş) sözcüğünün fa'lun (فَاعِلٌ) vezninde sahbun (arkadaşlar), fa'latun (فَاعِلَةٌ) veznindeki davlatun (*devlet*) duvalun (*devletler*) şeklinde çoğul olması gibi.

İsimlerin üç irab halleri/ durumları vardır. Tüm harekeleri kabul edenlere munsarif, iki hali olanlara gayri-munsarif, iraba girmeyenlere de mebnî adı verilir. İsim tamlamasında tamlanan (muzaf) tamlayan (muzaf-un İleyh)'dan evvel gelir. Baytu raculin (بَيْتُ رَجُلٍ) (=bir adamın evi) örneğinde olduğu gibi zamirlerde tekilde de çoğulda da eril ve dişil farkı vardır. Şahıs zamirlerinden bitişen zamirlere muttasıl, bitişmeyenlere de munfasıl zamirler denir.

¹⁵ Harfler ve bölgelere göre farklı telaffuzları için hakkında fazla bilgi için bkz., Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, İslam Ansiklopedisi, 1/ 516.

¹⁶ Arapça'nın Kalıpları, Türk Ansiklopedisi, 3/ 232-233

Arapçada isim sayılan bazı kelime sınıflarının da kalıbı vardır. Örneğin yer ve zaman adları için (ism-i mekan ve ism-i zaman): ma'îlun (مَاعِلٌ)“maclisun, meclis”. Alet adı için (ism-i alet): mif'alun (مِفْعَلٌ)“miftahun, anahtar”, küçültme adları (ism-i tasğir): fu'aylun (فُعَيْلٌ)“kulaybun: köpekçik” sıfat için (ism-i sıfat): fâ'ilun (فَاعِلٌ)“cahilun, cahil” gibi.

Sıfatların üstünlük derecesi af'alu (أَفْعَلٌ) “akbaru, daha büyük”\ harfi-i tarifile yapılan en üstünlük derecesinin dişil şekli fu'la (فُعْلَى) “al-kubrâ, en büyük (dişil)”. Sıfatların şiddet ve meslek gösterir şekli fa'âlun (فَعَّالٌ)“kazzabun, yalancı”, nisbet sıfatı (ism-i nisbet) -iyyun eki ile yapılır. ‘ilmun “ilim” ‘ilmîyyun “ilmî”.

Arapça fiilin “infinitif”(mastar sığası/isim fiil) şekli yoktur. “Mâzi” tekil 3. şahıs şekli, infinitif sayılır. Bu şeklin basit olarak üç kalıbı vardır. Fa'ala, fa'ila, fa'ula'(فَعْلٌ، فُعْلٌ، فَعْلٌ) dir. 2. ve 3. kalıplar interansitif (geçişsiz) değerde olup bir durumu veya niteliği gösterir. İkinci kalıp (fa'ila) geçici (hazina/حَزْنٌ : tasalı olmak), üçüncü kalıp (fa'ula) sürekli (hasuna/حَسْنٌ: güzel olmak) bir durumu anlatır. Tamamlanmış (mâzi) ve tamamlanmamış (muzari) olmak üzere zaman iki çeşittir. Gelecek zaman da muzariye dâhildir. Mazi yalnız sonekle yapılır. Muzari ise hem önek hem de afformatif (sonek) öğeler alır. Örneğin mazi kipindeki kataba/كَتَبَ (yazdı), muzari kipinde yaktubu/يَكْتُبُ (yazıyor) şeklinde olması gibi. Geleceği belirtmek için muzariden önce savfa (سَوْفَ) veya sa (سَ)- ekleri getirilir. Savfa yaktubu سَوْفَ يَكْتُبُ veya sa yaktubu/ سَيَكْتُبُ (yazacak) gibi. Emir muzariden yapılır. Başındaki ek kaldırılarak elif getirilir. Uktub/اُكْتُبْ (yaz) gibi. Dilek kipi cümle başında mazi kullanmakla yapılır, rahimahu Allahu رَحِمَهُ اللهُ (Allah ona rahmet eylesin) gibi. Meçhul (pasif) ise aktif fiilin vokalizmini değiştirmekle yapılır. Mazi meçhul kutiba/كُتِبَ (yazıldı), muzari meçhul yuktubu/يُكْتُبُ (yazılır) gibi.¹⁷ İsm-i fâil ekseriye muzariye ve bazen de maziye işaret eder. Özellikle Arabistan Yarımadası'nın merkezinde ve Güneyinde ism-i fâil bir muttasıl zamir ile kullanıldığı zaman mazi anlamı ifade eder. Örneğin: dârîbtak/ضَارِبَتَكَ (dârîbîtak dahi telaffuz edilebilir) “o kadın seni dövdü” örneğinde olduğu gibi.¹⁸

Arapçada fiilin biri basit (mücerred/sülâsi) kalıp olmak üzere 15 kalıbı vardır. Bu kalıplar:

¹⁷ Arapça'nın Kalıpları, Türk Ansiklopedisi, 3/ 233.

¹⁸ Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, İslam Ansiklopedisi, 1/ 518-519

1. Fa‘ala “فَعَلَ” : (كَتَبَ : yazdı)
2. Fa‘ala “فَعَلَ” : (قَطَّعَ : parçaladı) şiddetlendirici ve ettirgen (*kausatif*) (عَلَّمَ : bildirdi) dir.
3. Fā‘ala “فَاعَلَ” : (كَاتَبَ : birisiyle yazıştı), birisiyle ilgili, teşebbüs ifade eder. (قَاتَلَ : öldürmeye çalıştı),
4. Af‘ala “أَفْعَلَ” : (أَجْلَسَ : oturttu)
5. Tafa‘ala “تَفَعَلَ” : (تَقَلَّدَ : kuşandı), gibi görünmek anlamında (تَكَبَّرَ : büyüklük tasladı.)
6. Tafā‘ala “تَفَاعَلَ” : (تَقَاتَلَ : dövüşmek) müşareket anlamı taşır.
7. İnfa‘ala “انْفَعَلَ” : (انْكَسَرَ : kırıldı) meçhul anlamındadır.
8. İfta‘ala “اِفْتَعَلَ” : (اجْتَمَعَ : toplandı) dönüşlülük anlamındadır.
9. İf‘alla “اِفْعَلَّ” : (احْمَرَّ : kızardı; اِعْرَجَّ : topal oldu) renk ve kusur içindir.
10. İstaf‘ala “اسْتَفَعَلَ” : (اسْتَسَلَّمَ : teslim olmak istedi, اسْتَعْفَرَ : af istedi) istek için kullanılır.
11. İf‘âlla “اِفْعَلَّ” : (احْمَرَّ : Çok kızardı): İf‘alla, ölçüsü gibi renk ve kusur anlamındadır, fiile daha mübalağalı bir anlam verir.
12. İf‘av‘ala “اِفْعَوْعَلَ” : (اخْضَوْضَرَ : Çok yeşerdi, اِعْرُورَجَّ : çok toplallaştı) . Bu ölçüde renk ve kusur bildirir.
13. İf‘avvala “اِفْعَوَّلَ” : (اجْلَوَّذَ : hızlandı)
14. İf‘anlala “اِفْعَنَّالَ” : (احْرَنْجَمَ : toplandı)
15. İf‘anlâ “اِفْعَنَّالَى” : (اسْتَنْفَى : sırt üstü düştü)

Bu mezid fiillerin ayrı ayrı çekim kuralları, ayrıca ism-i fâ‘il ve ism-i mef‘ûlleri de vardır.¹⁹

Arapçada rubai fiillerin başlıca kalıbı “fa‘lala/فَعَلَّلَ”dir. Üçlü (sülâsî) ve dörtlü (rubâ-î) kalıplardan başka, ikili (sunâ-î), beşli (humâsî) nadir olarak da birli (ehâdi) altılı (sudâsi), yedili (subâ-i) kökler de vardır. Arapça'nın sintaksinde (*sözdiziminde*), ögeler fiil, fail ve mef‘ul sırasıyla yer alır.²⁰

E. Arap Dilinin Yapısındaki Gelişme Yolları

Arap dilinin oluşması konusunda da değindiğimiz gibi bu dilin gelişmesinde dış etkenlerin önemli rolleri olduğu gibi, dilin kendi yapısındaki doğal gelişimini de göz önüne almak gerekmektedir. Bu gelişmede en önemli özellik morfolojik (yapıbilimsel/صَرْفِي) değişmelerle yeni anlamlarda sözcüklerin elde edilmesidir. Arap dilinin gelişme yolları şunlardır:

¹⁹ Türk Ansiklopedisi, III, 233

²⁰ Türk Ansiklopedisi, III, 234.

1. İştikâk (الاشتقاق):

Anlamda ilgi olması koşuluyla bir sözcükten başka bir sözcük türetmektir. İştikak üç kısma ayrılır.

- el-İştikâk as-Sagîr (الاشتقاق الصغير): (ضَرَبَ) (vurdu) fiilinden (ضَرْبٌ) (vurmak) örneğinde görüldüğü gibi bu tür türetmede anlamda ilgi ve harflerin sıralanışında birlik olması gerekir.
- el-İştikâk al-Kabîr (الاشتقاق الكبير): Bu tür türetmede kök ve ondan türeyen kelime arasında anlam ve kök harflerinin uygunluğu ve harflerin dizilişlerinin farklı olması gerekir. (طرح) attı, (طرح) attı.
- Al-İştikak al-Akbar (الاشتقاق الأكبر): Bu türetmede iki sözcüğün kök harflerinin çoğunda uyum olmalıdır. (نَهَقَ) karga öttü, (نَهَقَ) eşek anırdı gibi. En gelişmiş iştikak, birinci şıktaki el-İştikâk as-Sagîr türüdür. Bu yolla yapılan türetmede birçok ölçüler kullanılmaktadır.²¹

2. Naht (النحت):

Birkaç kelime ile ifade edilen anlamları tek bir sözcükte toplama şeklidir. (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ) “selam sizin üzerinize olsun” dan (سَلَّمَ) selam verdi, “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” den (بَسَّمَل) “bismillâh... dedi” gibi. Bu yolla elde edilen kelimeye menhût (منحوت), kendisinden türetme yapılan asla da menhûtun minh (منحوت منه) denir.²²

3. Kalb (القلب):

Sözün lafız veya manaca ters çevrilmesini ifade eden bir terimdir. Bir sözcüğün harflerini öne veya arkaya almak suretiyle yeni anlamlar elde etme şeklinde yapılır. (جَذَبَ) yendi, (جَبَذَ) fırlattı; (بَكَّلَ) karıştırdı, (أَبَكَّ) karıştırdı, gibi.²³

4. İbdal (الإبدال):

Sözcükteki bir harfi başka bir harfle değiştirmek yoluyla yeni sözcükler elde etmektir. Bazı kabilelerin bir sözcüğü farklı şekillerde telaffuz etmesinden ileri gelmiştir. Arap dilinde ve Kur’ân kıraatlerinde bazı kelimelerdeki harf değişimlerini belirten terimdir. (مَدَّ ve مَدَحَ) methetti, övdü, gibi.²⁴

²¹ Koçak İnci, Arapça'nın Gelişme Yolları, 1-3; Ayrıca bkz., Hulusî Kılıç, İştikâk, DİA, (2001), 23/ 439-440

²² Koçak İnci, a.g.e., s. 100; M. Reşit özbalıkcı, Naht, DİA, (2006), 32/ 310-311

²³ Koçak İnci, a.g.e., s. 101; İsmail Durmuş, Kalb, DİA, (2001), 24/ 232-233

²⁴ Koçak İnci, a.g.e., s. 101; yıl: Mehmet Ali Sarı, İbdâl, DİA, (1999), 19/ 263-265

5. İştirak (الاشتراك):

Bir sözcüğün birçok anlamlar ifade etmesidir. Buna müşterek (المشترك) te denir. (العَيْن) kelimesinin, göz, şahıs, bekçi, çukur, yağmur... vs. anlamlarında kullanılması gibi.²⁵

6. Taraduf (الترادف):

Bir kavram için çeşitli sözcüklerin kullanılmasıdır. (قَعَدَ) ve (جَلَسَ) sözcüklerinin “oturdu” anlamına gelmesi gibi eş anlamlı olmasıdır. Buna müteradif (المترادف) de denir. Bu konuda dilciler arasında ihtilaf vardır. Onlara göre eş anlamlı sözcükler arasında farklı anlamlar bulunabilmektedir. Örneğin (قَعَدَ) ayakta durduktan sonra oturmak anlamına gelmektedir.²⁶

7. Mecâz (المجاز) :

Bir ilgi ve karîne ile gerçek anlamı dışında kullanılan kelime veya terkihi ifade eden belâgat terimidir. Yazıda ve sözde sanat yapmak için mecâz kullanılır. (فalan kişi aslandır) gibi. Mecâz yoluyla elde edilen sözcüklere “el-İştikâku’l- ma‘nevî” adı da verilir.²⁷

8. Tavlîd (التوليد):

Tevlîd (veya Muvalled) Cahiliye döneminden beri Arapça’da bulunan fakat İslamiyetin doğuşu ile yeni anlamlar kazanan sözcüklerdir. Örneğin, (كافر) sözcüğü Cahiliye döneminde (örten) anlamında kullanılırken İslamiyetin doğuşu ile (Müslüman olmayan) anlamında kullanılmaya başlanmıştır.²⁸

9. Azdâd (الأضداد):

Birbirinin karşıtı iki anlamı ifade eden kelimelerdir. Örneğin, (بَاعَ) sözcüğünün hem “satmak” hem de “satın almak” anlamında kullanıldığı gibi.²⁹

F. Arap Dilinde Şiir

Çoğunluğu yazı yazmasını bilmeyen Cahiliye devri şairleri müşterek bir şiir dili meydana getirmişlerdir.³⁰ Bu şairler, kitâbî bilgi ve kaidelere

²⁵ Koçak İnci, a.g.e., s. 101; Hüseyin Küçükkalay, Kur’ân Dili Arapça, s. 192-198, Konya 1969

²⁶ Koçak İnci, a.g.e., s. 103- 106; Hüseyin Küçükkalay, a.g.e.,s. 250-251

²⁷ Koçak İnci, a.g.e., s. 107; İsmail Durmuş, Mecâz, DİA, (2003), 28/ 217-220; Hüseyin Küçükkalay, a.g.e.,s. 258-263

²⁸ Koçak İnci, a.g.e., s. 107- 108; fazla bilgi için bkz., Hüseyin Küçükkalay, a.g.e.,s. 251- 257; Soner Gündüzöz, Tevlîd, DİA, (2012), 41/ 37-38

²⁹ Koçak İnci, a.g.e., s. 108- 110 ; fazla bilgi için bkz., Hüseyin Küçükkalay, a.g.e.,s. 198- 204; Muharrem Çelebi, Ezdâd, DİA, (1995), 12/ 47-48

³⁰ A. Schaade, Klasik Arapça, İslam Ansiklopedisi, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, 1/ 512.

dayanmayan fakat ananeleri oluşmuş bir şiir sanatına ve insânî duyguları ifade edebilen işlek bir şiir diline sahip bulunuyordu. Günümüzden 14-15 asır önce sert ve haşin tabiatlı bu bedevi şairler düzeylerine zor erişilen şiirler bırakmışlardır. Öyle ki şiiri bu toplumdaki soyutladığımızda bütün cazibesini kaybeder ve basit bir toplum halini alır.³¹ Çoğunlukla kullanılan ve klasik Arapça diye isimlendirdiğimiz bu dil, Kureyş Kabilesi'nin Ukaz Panayırı'nda³² toplanan diğer kabilelerle olan ilişkilerinin neticesinde onların lehçelerinden de birçok sözcüğün kendi lehçelerine katılmaları sonucu ortak bir dil halini almıştır.³³

H. Arap Lehçeleri ve Yayılışı

Cahiliye devri şairlerinin eserlerinde gördüğümüz Arap dilini, kökleri Arap Yarımadası'nda mevcut olan ve ortak dil şeklini alıp Arap gramerciler tarafından belirli kurallara bağlanan bir lisan şekli olarak kabul etmeliyiz.

Arapçada bu edebi lisandan farklı olan lehçelerin varlığı doğaldır. Geçmiş dönemlerdeki bölgesel lehçe farkları birçok kaynaklar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır.³⁴ Arap Yarımadası'nda varlığı bilinen çeşitli lehçelere rağmen, en eski örneklerinde de şairlerin genellikle ortak bir şiir dili kullandıkları görülmektedir. Hicretin ilk asrında kuralları ve kelime hazinesi büyük ölçüde tespit edilen klasik Arapçanın temeli bu ortak şiir dilidir. Kur'an, Hadis, Peygamber'e ve ilk halifelere ait resmi yazışmalar, Ayyam al-'Arab'a ait bazı nesir yazıları ve atasözleri ile eski şiirler bu edebi Arapça'nın en güvenilir kaynaklarını teşkil etmekle³⁵ birlikte bugünkü Arapça bazı özelliklerini edebi Arapça'dan almamıştır. Zira gerek halk Arapça'sının ve gerekse de edebi Arapça'nın tarihine ait araştırmalar hala başlangıç aşamasındadır.³⁶

Genel olarak Arapçada görülen muhafazakârlığın başlıca nedeni bu dilin Kur'an dili olması ve üzerine herhangi bir değişiklik yapılmasının Müslümanlarca doğru kabul edilmemesidir. Kur'an sayesinde Arap dilinin yayıldığı kadar hiçbir dil yayılmamıştır.³⁷

³¹ Çetin Nihad M., Eski Arap Şiiri, s. 1

³² Ukâz: Cahiliye döneminde şairlerin şiirlerini halkın önünde söylemek ve yarışmak için toplandıkları en meşhur panayırın adı. Fazla bilgi için bkz., Elnure Azizova, Ukaz, DİA, (2012), 42/ 61-62

³³ Koçak İnci, Arapça'nın Gelişme Yolları, 7

³⁴ Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, İslam Ansiklopedisi, 1/ 514

³⁵ Çetin Nihad, Eski Arap Şiiri, s. 44

³⁶ Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, Aynı Eser, 1/ 514

³⁷ Arapça'nın Yayılışı ve Diyelekleri, Türk Ansiklopedisi, 3/ 234

Bugün Suriye, Irak, Arabistan Yarımadası, Malta, Mısır, Sudan, Nijer, Senegal, İran'ın Irak'a komşu bölgeleri ve Kuzey Afrika günümüzde Arapça konuşmaktadır. Orta Çağlarda ise Endülüs, Balear Adaları, Sicilya, Madagaskar ve Pantelleria'da Arapça konuşulmaktaydı. Arap dili bu bölgelerde birtakım yabancı diller ile temasta bulunmuştur.³⁸

I. Arap Dilinin Yayıldığı Sahalar

1. Merkezi Arabistan - Suriye Çölü: Mekke şehrinde kullanılan lisan ile Bedevi lehçeleri arasındaki ilişki dikkate şayandır. Zamirler *ena*(أنا), *ente*(أنت), *enti*(أنت).. vs. fiiller ise *ahazat* (أخذت) , *za'fet*(ضعفت) vs. gibi değişik şekillerde telaffuz edilir.³⁹

2. Mezopotamya: Bu mıntıkanın lehçeleri, fonetik ve morfoloji bakımından merkezi Arabistan ve Suriye lehçeleri ile büyük benzerlikler arz eder. Kuzey Mezopotamya'da Süryâni ve Farsça'nın etkileri görülür. Zamirler *ani*, *inte*, *hu'a*, *intum* vs. fiiler *kiteb*, *yiktib*, *kitebtu* vs. şeklinde telaffuz edilir.⁴⁰

3. Güney Arabistan: Burada konuşulan dille yarımadanın iç kesimlerinde konuşulan Arapça arasında benzerlik çoktur. Bu yörede konuşulan Arapça'da İran tesiri görülür. Zamirler *ene*, *nte* müennes için *nti*, fiiler *keteb*, *ketbit* şeklinde, Hazramavt'ta ise zamirler *ana*, *ehna*, *nahna* şekillerinde kullanılırlar.⁴¹

4. Madagaskar: Bugünkü lisanda ve eski vesikalarda bulunan Arapça'dan geçmiş müteaddit yabancı kelimelerin tetkikiyle anlaşılmaktadır.⁴²

5. Suriye: Beyrut, Şam, Halep, Kudüs ve havalisinde konuşulan bu lehçede Süryanice bir dereceye kadar da Türkçe'nin etkileri görülür. Bu yörelerde zamirler *ani*, *hue*, fiil ise *katab*, *şirib* şeklinde telaffuz edilir.⁴³

6. Mısır: Kahire lehçesi olarak bilinen bu yöre dili ile Suriye'deki büyük merkezlerde konuşulan diller arasında vurgulama fonetik ve morfolojik bakımından benzerlikler vardır. Ayrıca bu yöredeki Arapça, ölü bir dil

³⁸ Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, İslam Ansiklopedisi, 1/ 514

³⁹ Bkz., a.ge., 1/ 520

⁴⁰ Bkz., a.ge., göst., yer.

⁴¹ Bkz., a.ge., 1/ 521

⁴² Bkz., a.ge., göst., yer.

⁴³ Bkz., a.ge., göst., yer.

olan Kıbtıça'dan etkilenmiştir. Bu yörede zamirler *ani*, *inte*, *entü*, fiil de *zarab*, *tarabt* vs. şeklinde kullanılır.⁴⁴

7. İspanya: İspanya, Arapçanın özellikle vurgulama bakımından özelliği olan bir bölgedir. Bu lehçe büyük bir genişlikte, Arapça'nın ortaya çıkarılmasında eski bir safhayı belirtir. Bu lehçede İspanya Yarımadası'nda konuşulan Roman ve Berber dillerinin etkileri görülür. Zamirler *hu*, *hue*, *huet*, fiiler *şarab*, *şarabtum* vs. şeklinde telaffuz edilir.⁴⁵

8. Fas: Bu bölgede İspanya Arapçasının izleri bariz bir şekilde görülür. Berberi tesiri ile vurgu öne alınmıştır ve bugün hala bu şekilde devam etmektedir. Zamirler *ana*, *anaya* ve *ana*, *nta*, *ntaya* ve *enta* vs. fiiller *ktel*, *ketlet* şekillerinde kullanılır.⁴⁶

9. Cezayir: Vurgulama genellikle sabittir. Zamirler *ana*, *anā*, *ntin*, *heuva* vs. fiiller *ktseb*, *ketsbets* şekillerinde kullanılır. Güney Cezayir'de vurgulama Fas'takinin aynıdır.⁴⁷

10. Tunus: Cezayir'de olduğu gibi burada da İspanya lehçesinin etkileri görülür. Zamirler *ana*, *enti*, *hua*, *hia*, fiiler ise *ktib*, *kitbet* vs. şeklinde kullanılır.⁴⁸

11. Doğu Tunus Bedevilerinin Şiveleri: Zamirler *ane*, *anta*, *hne*, fiiler *kteb*, *kitbet* vs. şekillerinde telaffuz edilir.⁴⁹

12. Malta: Bu adada konuşulan lehçede Suriye lehçesinin tesirleri görülmektedir. Bununla beraber Kuzey Afrika lehçeleri arasına koymak gerekir. Vurgu önde olup bu lehçenin İtalyancanın etkisinde kaldığı görülmektedir. Zamirler *yan*, *yin*, *hu* vs. fiil *kiteb*, *kitbet*, *tikteb* şekillerinde kullanılır.

13. Pantellaria: Bu adada Arapça'dan alınmış kelimelere rastlanmıştır.⁵⁰

14. Balear: Bu adalarda da Pantellaria adasında olduğu gibi Arapça'dan alınmış kelimelere rastlanmaktadır.⁵¹

---

⁴⁴ Bkz., a.ge., 1/ 521-522

⁴⁵ Bkz., a.ge., 1/ 522

⁴⁶ Bkz., a.ge., göst., yer.

⁴⁷ Bkz., a.ge., göst., yer.

⁴⁸ Bkz., a.ge., göst., yer.

⁴⁹ Bkz., a.ge., göst., yer.

⁵⁰ Bkz., a.ge., 1/ 523.

⁵¹ Bkz., a.ge., göst., yer.

15. Sicilya: Sicilya lehçesinde Arapça'dan alınmış kelimeler mevcuttur.⁵²

16. Libya çölü: Burada Arap lehçelerin bulunduğuna dair çalışmalar yapılmıştır.⁵³

17. İç Afrika: Bu lehçede Kuzey Afrika, Mısır, Sudan ve Berberi lehçelerinin izleri görülmektedir.⁵⁴

İ. Arapçadaki Yabancı Sözcükler

Arapların başka uluslarla çeşitli şekillerdeki ilişkileri sonucu dillerine giren yabancı sözcüklere “Dahîl (الدخيل)” adı verilmektedir. Herhangi bir kelimenin aşağıdaki özelliklerden birini taşıması durumunda o kelimenin Arapça olmadığı anlaşılır.

1. Arap dili ölçülerine (kalıplarına) uymaması halinde örneğin *ibrişim* (إبرشيم) gibi.
2. Başında (ن) ve (ر) harflerinin bulunması durumunda. Nercis (نرجيس) sözcüğünde olduğu gibi.
3. (ط) ve (ج) harflerinin aynı sözcükte bir araya gelmesi halinde, “tava” anlamına gelen (الطاجن) ve (الطيجن) kelimeleri gibi.
4. (ج) ve (ق) harflerinin aynı sözcükte bulunması halinde “mancınık” (المُنْجِينِيق) kelimesinde olduğu gibi.
5. Bir sözcükte (ل) ' den sonra (ش) harfinin bulunması halinde “ordu” anlamındaki leşker (اللسنكر) kelimesi gibi.
6. (د) dan sonra (ذ) harfinin gelmesi.
7. Kelimenin sonunda (د) ve (ز) ' nin bulunması halinde mühendis (مهندس) gibi. Araplar bu kelimedede (ز) yı (س) 'e dönüştürüp (مهندس) şeklinde Arapçalaştırmışlardır.
8. (ج) ve (ت) harflerinin aynı kelimedede bulunması halinde.
9. Dilbilimcilerin tespit ettiği sözcükler.
10. Beş veya altı kök harfli kelimeler.
11. (غ) , (م) ve (هـ) harflerinin aynı kelimedede bulunması.
12. (ب) , (ت) ve (ث) harflerinin aynı kelimedede bir arada bulunması.
13. (ي) , (ر) ve (ن) harflerinden oluşmuş bir kök yoktur.
14. Sözcüğün başında arka arkaya aynı harfin bulunması halinde. Bu harfler (فاقوزة) kelimesinde olduğu gibi bir “elif” harfiyle birbirlerinden ayrılırlar.

⁵² Bkz., a.ge., göst., yer.

⁵³ Bkz., a.ge., göst., yer.

⁵⁴ Bkz., a.ge., göst., yer.

15. Fu‘lil(فُعْلِيل), fa‘lilu(فَعْلِيل), fay‘il(فَيُعِيل)⁵⁵, fa‘lul(فَعْلُول), fa‘lil(فَعْلِيل), af‘ul(أَفْعُول), fa‘ulla(فَاعْلَى), fa‘aliyya(فَاعْلِيَا) kiplerindeki sözcükler Arapça değildir.⁵⁶

J. Arapçalaştırma

Yabancı kelime ve terimlerin Arapçalaştırılması, (التَّعْرِيب) Cahiliye devrinden beri yapılmaktadır. Araplar, komşu oldukları veya aynı coğrafyada yaşadıkları milletlerin dillerine kelimeler verdikleri gibi onlardan da kelimeler almışlardır. İslâm öncesi dönemde Arapça'nın en çok alıntı yaptığı diller Farsça'nın yanı sıra Ârâmîce-Süryânîce, İbrânîce ve Habeşçe gibi Sâmi dillerle birlikte Rumca diye adlandırılan Yunanca ve Latince'dir.⁵⁷ İslamiyetle birlikte diğer uluslarla ilişkiler artmış ve İslâm'ın yayılmasıyla birlikte başka dillerden de kelimeler alınmıştır. Arapçalaştırmada Arap alfabesinde olmayan harfler de kullanılmıştır. Örneğin Farsçadaki (پ) kelimesi Arapçaya (ف) veya (ب) olarak girmiştir. Arapçalaştırma, Arap dilinin yapısına dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Bunun için “İştikak” (*Aralarında anlam ilişkisi bulunan iki kelimedenden birinin diğerinden türetilmesi*), “Mecâz” (*Bir ilgi ve karîne ile gerçek anlamı dışında kullanılan kelime veya terkip*) ve “Naht” (*Birden fazla kelimedenden yeni bir kelime elde etme*) yolları kullanılmıştır.⁵⁸

K. Türkçeden Arapçaya Giren Bazı Sözcükler

Türklerle Arapların ilişkileri, daha ziyade İslamiyet'le birlikte başlamıştır. Bu tarihî ilişkilerin doğal bir sonucu olarak da aralarında dil alışverişi de olmuştur. Türkçeden Arapçaya giren bazı kelimeler şunlardır:

Kazma(قزمة), kışlak(قشلاق), kışla(قشلة), klavuz(قلاوظ), aslan(أرسلان), aman(أمان), börek(بِرَك), başka(بشقة), postacı(بوسطه جي), kuzu(قوزي), kırbaç(كرباج), köfte(كفتة), kundura(كندورة), köprü(كوبري), yüzbaşı(يوزباشي), canım(جانم), çanak(جنق), dede(داده), dadı(دادو), başçavuş, (باشجاویش), çorap(جورب), hakan(خاقان), çorba(شوربا), tavan(طوان) ...vb. sözcüklerdir.⁵⁹

⁵⁵ “السَّيِّدِ” ve “الْمَيْتِ” gibi İkinci kök harfi “ي” olan sözcükler bunun dışındadır.

⁵⁶ Koçak İnci, Arapça'nın Gelişme Yolları, 111-113.

⁵⁷ Fazla bilgi için bkz., Nasuhi Ünal Karaarsalan, Ta'rib, DİA, (2011), 40/26-28

⁵⁸ Koçak İnci, Arapça'nın Gelişme Yolları, 114-119.

⁵⁹ Koçak İnci, a.g.e., s. 121-127

Arapların, İslamiyet'ten önceki devirlerden beri ilişki kurdukları İranlılarla da oldukça geniş bir kültür alışverişinde bulunmaları neticesinde Farsça'dan Arapça'ya birçok kelime girmiştir.⁶⁰

L. Sonuç

Görüldüğü gibi Arapça, Sâmi diller ailesindedir. Bu dil ailesi, Kuzeydoğu Asya'da oluşmuş çok eski bir dil ailesidir. Arap dili de bu ailenin batı kolu güney bölümünün kuzey grubundan olup günümüze kadar varlığını geliştirerek sürdürmüş en önemli yegâne üyesidir. Bu önemli dili ana hatlarıyla da olsa tanıtmaya amacıyla yazdığımız bu makalede de gördük ki Arapça, oluşum süresince güney ve kuzey olmak üzere başlıca iki guruba ayrılmış, tarih içerisinde birçok kabile ve bölge halklarıyla karışmış ve mensupları sebebiyle onlardan da kelimeler almıştır. Son olarak da Yahudilik ve Hristiyanlıktan bazı dinsel terimleri de bünyesine katmıştır. İslamiyet'ten sonra da Kur'an'ın dili olması dolayısıyla İslamiyet'i kabul eden birçok toplumun da müşterek din dili haline gelmiştir. Bu sebeple Arap yazı sistemi de değişik evrelerden geçmiştir. Diğer taraftan Arapça, gerek vurgu hususiyetleri ve gerekse bükünlü diller grubundan olması dolayısıyla sahip olduğu ekler ve kalıpları gibi diğer özellikleriyle ve yine başka dillerde ender rastlanan yapısındaki gelişme yollarıyla da çok esnek ve mensuplarının bütün ihtiyaçlarını karşılayacak zenginliktedir. Bu özelliği sayesinde de benzeri dillere oranla çok erken dönemde bir şiir dili haline gelmiş, İslamiyet'ten sonra da bu özelliğini edebiyatın -*şiir/ nesir*-bütün dallarında, özellikle de dini terminolojide zirveye çıkarmıştır. Diğer taraftan makalemizde kısaca değindiğimiz Arap dilinin lehçeleri ve yayıldığı sahalar, Arapçadaki yabancı sözcükler, Arapçalaştırma çalışmaları, Türkçeden Arapçaya giren bazı sözcükler gibi konulardan her birinin müstakil bir çalışma konusu olacak nitelikte olması ve günümüzde Suriye, Irak, Arabistan Yarımadası, Malta, Mısır, Sudan, Nijer, Senegal, İran'ın Irak'a komşu bölgeleri ve Kuzey Afrika gibi eski medeniyetlerin beşikleri olan bölgelerde konuşulan bir dil olması da Arap dilinin ne denli önemli bir dil olduğunu açıkça göstermektedir.

---

⁶⁰ Bkz., Aynı Eser, s. 128-131

Kaynaklar

- Azizova, Elnure. Ukaz, DİA, (2012), 42/ 61-62
- Çelebi, Muharrem. Ezdâd, DİA, yıl: (1995), 12/ 47-48
- Çetin, Nihad M. Arabistan, Küçük Türk- İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1978
- Çetin, Nihad M. Eski Arap Şiiri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973
- Durmuş, İsmail. Mecâz, DİA, (2003), 32/ 217- 220
- Durmuş, İsmail. Kalb, DİA, (2001), 24/ 232-233
- Gündüzöz, Soner. Tevlîd, DİA (2012), 41/ 37-38
- Kampffmeyer, Arap Lehçeleri, İslam Ansiklopedisi, Maarif Matbaası, (1940), I, 516- 519
- Karaarsalan, Nasuhi Ünal. Ta'rib, DİA, (2011), 40/ 26-28
- Kılıç, Hulusi. İştikâk, DİA, (2001), 23/ 439-440
- Koçak, İnci. Arapça'nın Gelişme Yolları, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, tsz
- Küçükkalay, Hüseyin . Kur'ân Dili Arapça, Konya 1969
- Moritz, B. Arap Yazısı, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1940, I/ 500
- Sarı , Mehmet Ali. İbdâl, DİA, (1999) , 19/ 263-265
- Schaade, A. Klasik Arapça, İslam Ansiklopedisi, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, 1/ 512.
- Türk Ansiklopedisi, Sami Dilleri ve Arapça, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, 3/ 228.
- Arapça'nın Oluşumu, Türk Ansiklopedisi, 3/ 229- 231
- Arapça'nın Kalıpları, Türk Ansiklopedisi, 3/ 232-233
- Arapça'nın Yayılışı ve Diyelekleri, Türk Ansiklopedisi, 3/ 234
- Özbalıkçı, Naht, M. Reşit. DİA, (2006), 32/ 310-311